

विद्यापीठ अनुदान आयोग

ज्ञान विद्या विप्लव

विद्यापीठ अनुदान आयोग
आणि

शिक्षण महर्षी ज्ञानदेव मोहेकर महाविद्यालय, कळंब
यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित,
दोन दिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्र
२७ व २८ जानेवारी २०१७

भाषा, समाज आणि समकालीन मराठी साहित्य
स्मरणिका

संपादक

प्राचार्य डॉ. अशोकराव मोहेकर

संपादक

डॉ. दादासाव गुंडे

सहसंपादक

प्रा. दीपक सूर्यवंशी

डॉ. केदार काळवणे

भाषा, समाज आणि समकालीन मराठी साहित्य

प्रथम आवृत्ती : जानेवारी २०१७

प्रकाशक :

आदित्य प्रकाशन,
लातूर

मार्गदर्शक :

प्राचार्य डॉ. अशोकराव मोहेकर

संपादक :

प्रा. डॉ. दादाराव गुंडरे

सहसंपादक :

प्रा. दीपक सूर्यवंशी
डॉ. केदार काळवणे

अक्षरजुळणी :

श्री गणेश सातपुते
कळंब (मो. ९७६६८५३२३७)

किंमत :

२००/-

ISBN : ९७८-९३-८३१०९-२६-५

या स्मरणिकेत प्रकाशित झालेले लेख संबंधीत लेखकांचे असून त्यासाठी संपादक, सहसंपादक व प्रकाशक सहमत असतीलच असे नाही.

चरित्र, आत्मचरित्र व समीक्षा आविष्करण

१. आठवणींचे पक्षी तील संयमीपणा प्रा. डॉ. पद्माकर पिटले	२२८
६. उत्तम कांबळे यांचे ललित लेखन : एक आकलन प्रा. पसरकल्ले समाधान पंडू	२३६
७. मी वनवासी आत्मचरित्रातील स्त्री जीवनसंघर्ष प्रा. डॉ. सुरेखा बनकर-बादाडे	२४०
८. संघर्षशील जीवनाची प्रेरणादायी गाथा : सीमा लढ्याचे नायक भाई बापूसाहेब एकंबेकर भरतकुमार शिवाजीराव गायकवाड	२४९
९. समकालीन आदिबंधात्मक समीक्षा पद्धती डॉ. एम. ए. कवळे	२५३

भाषा व माध्यमांचे आविष्करण

३०. प्रसार माध्यमातील मराठीचे स्वरूप प्रा. डॉ. तुषार चांदवडकर	२६९
४१. मराठी नाटकांची सद्यस्थिती सौदागर हनुमंत बिरुदेव	२६८
४२. चित्रपट माध्यमाचे स्वरूप व भाषा प्रा. डॉ. प्रशांत चौधरी	२७६
४३. यादवकालीन भाषेचा समकालीन वाङ्मयावर झालेला प्रभाव प्रा. डॉ. आर. बी. धायगुडे	२८२
४४. ग्रामीण जीवन आणि भाषाविष्काराच्या दृष्टीने 'विरडं'चे वेगळेपण डॉ. दादाराव गुंडरे	२८७

भाषा, समाज आणि समकालीन मराठी साहित्य

ग्रामीण जीवन आणि भाषाविष्काराच्या दृष्टीने 'बिरडं'चे वेगळेपण

डॉ. दादाराव गुंडरे

मराठी विभागप्रमुख

शि.म. ज्ञानदेव मोहेकर महाविद्यालय, कळंब

मराठी कथेचा इतिहास पाहता १९६० नंतर मराठी साहित्यात अभूतपूर्व वाह आले. त्यामध्ये ग्रामीण साहित्याचा समावेश होतो. कारण रंजकतेतून मुक्तता मिळवत खेड्यापाड्यातील सामाजिक वास्तव मराठी ग्रामीण साहित्यातून गतिबिंबित होऊ लागले. आपली जीवन विषयक नवी दृष्टी ग्रामीण लेखकांनी कथेतून मांडण्याचे काम केले. स्वातंत्र्योत्तर कालखंडात अंतर्मुख होवून आपला परिसर, समाज, संस्कृतीला अक्षररूप देणारे, वास्तव्यातल्या पर्यावरणाला, जाणीवांना साकारणारे, ग्रामीण जीवनातील भोग, व्यथा, वेदना व लहानसहान कळा ज्यांनी ग्रामीण कथा साहित्यातून प्रकट केल्या. ते मराठवाड्यातील अग्रगण्य कथालेखक भास्कर चंदनशिव आहेत. तिसऱ्या पिढीतील ग्रामीण लेखकांच्या नामावलीत ज्यांच्या अग्रक्रमाने व आवर्जून उल्लेख डॉ. आनंद यादवांनी केला. ते नाव म्हणजे ज्येष्ठ ग्रामीण कथालेखक भास्कर चंदनशिव होय. १९७० नंतर मराठी कथाकारांची जी पिढी उदयास आली, स्वातंत्र्योत्तर काळातील बदलेल्या खेड्यांचा वेध घेत कृषी जीवनाशी एकनिष्ठता सांभाळून ग्रामीण माणसांच्या भावभावनांना अस्सल मराठवाडी, ग्रामीण बोलीतून शब्दांचा हुंकार देणारे सकस कथालेखक म्हणून चंदनशिवांना ओळखले जाते. ग्रामीण जीवनाचे चित्रण करणारी मराठवाड्यात जी कथालेखकांची पिढी उदयास आली

भाषा, समाज आणि समकालीन मराठी साहित्य

२८७

त्यामध्ये न रं बोसडे, मुकुंद कृष्णा गायकवाड, बंकट पाटील, सुखराम हिबराळे, योगीराज वाघमारे, वासुदेव मुलाटे, सोपान हाळमकर, किशोर घोरपडे, जगदीश कदम, नागनाथ कोतापल्ले, महावीर जोधळे यांसारख्या कथालेखकांचा समावेश होतो.

लेखक ज्या परिसरात आणि वातावरणात राहतो त्याचे प्रतिबिंब त्यांच्या लेखनातून उमटत असते. भास्कर चंदनशिव यांची जन्मभूमी व कर्मभूमी ही मराठवाड्यासारखा अविकसित, निजामकालीन अंकुश असलेला प्रदेश असल्याने तसेच स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील स्थित्यंतरातून आघाडीचे कथालेखक म्हणून पुढे आले. ग्रामीण समाजात होत असलेल्या संक्रमणाची स्पष्ट जाणीव, ग्रामीण जीवनातील समस्येचा वेध, कृषीसंस्कृतीचा परीघ मराठवाड्यातील ग्रामीण बोलीभाषेचा वापर करून कथालेखन केले. ज्यामध्ये 'जांभळढव्ह', 'मरणकळा', 'अंगारमाती', 'नवी वारूळ' व 'बिरडं' या कथासंग्रहाचा समावेश होतो. यापैकी 'बिरडं' हा त्यांचा कथासंग्रह १९९९ साली प्रकाशित झाला. ज्यात एकूण १५ कथा आहेत. या संग्रहातील कथा ज्या काळात फुलत गेल्या तो काळ सत्तरीच्या दशकातला आहे. ग्रामीण जीवनाचा वेध घेणाऱ्या या कथेत खेड्यापाड्यातील लोकांचे होणारे हाल, पडणारे कष्ट, असहायता यांचा समावेश आहे. एकीकडे नेमकेच निजामी राजवटीच्या अन्याय अत्याचाराला कंटाळलेला मराठवाडा नवी स्वप्ने पाहत होता तर दुसरीकडे अज्ञान, रूढी-परंपरा माणसाला चिकटून होत्या. अशा परिस्थितीत सर्वसामान्य शेतकऱ्यांची होणारी पिळवणूक, हाल, अपेष्टा, पोटाची आग विझवण्यासाठी सर्वस्व गमवावे लागलेल्या व्यक्ती, पोटासाठी शहराकडे धाव घेणाऱ्या व्यक्ती, अज्ञानामुळे नव्या राजकारणाच्या गळचेपीमुळे सर्वसामान्यांचे जे हाल होत होते या सर्व दुःखितांचा शोध भास्कर चंदनशिव यांनी खास मराठवाडी बोलीभाषेतून 'बिरडं' कथासंग्रहाद्वारे घेतला आहे. ज्यामुळे मराठवाड्याचा मातीचा सुगंध तर दरवळलाच पण त्याला जोडून कथासाहित्यास समृद्धी व बळ प्राप्त झाले. एक

कस कथालेखक म्हणून भास्कर चंदनशिव यांचे नाव पुढे येते. हेच सांगण्याचा प्लन या शोधनिबंधातून केला आहे.

ग्रामीण भागात शेतीप्रधान समाज असल्याने त्यांची सुखदुःखे त्या तीशी निगडीत असतात. भास्कर चंदनशिव यांच्या ग्रामीण कथेस मराठवाड्याची पार्श्वभूमी असल्याने त्यांच्या साहित्यातून दुष्काळाचे व त्यामुळे निर्माण झालेल्या भुकेचे, अस्वस्थतेचे चित्रण येते. गावपरिसरातील शेतकरी वर्ग, सर्गिक व मानवनिर्मित संकटे, त्याचा शेतकरी व सामान्य माणसावर होणारा परिणाम याबद्दलची अस्वस्थता कथारूपाने कवेत घेतली. 'बिरडं' मधून त्यांनी वास्तवदर्शी पद्धतीने दुष्काळ व भुकेची मांडणी केली आहे. या कथासंग्रहातील पहिली कथा 'कळा' तसेच 'पोटांधळ', 'सुक्याची आगटी', 'मुकी हालकी', 'वासना' यासारख्या कथा याचे दर्शन घडवतात.

'बिरडं' मधील पहिली कथा 'कळा' ही मराठवाड्यात पडलेल्या १७२ च्या भीषण दुष्काळाची जाणीव करून देते. या वास्तवाचे चित्रण करताना भास्कर चंदनशिव लिहितात, "सारं गाव ओस, शांत व्हतं. उन्ह वाढत व्हती. ग्रान् सान्या अंगानं आभाळ पेटलं व्हतं. उभ्या माळरानातल्या नागड्या झळाया धेरटत धिरटत गावात शिरत व्हत्या. उघडी-बोडकी घरं चितमनानं भाजत-करपत उभी व्हती. त्यांच्या अंगा-खांद्यावरून फिरणारं गरम वारं उरल्या-सुरल्याचा ठावठिकाणा हुडकीत पळत व्हतं. सारं रस्त आन् गल्ली-बोळ्या रिकाम्या पडल्या व्हत्या. दारा-घराला कड्या-कुलपं लावून माणसं पाय न्हेतील तिकडं, पोट हाती घेऊन भाकरीचा माग हुडकीत हिंडत व्हती. इशीपुढचा पिंपळ रातपित्यागत झडून गेला व्हता. थोटकं हात आभाळात पसरून उभा व्हता. त्याच्या अंगा-खांद्यावर बसलेली गिधाडं, मरत्याचा वास हुंगीत धिरटत व्हती. फडफडत घश्यातल्या घश्यात चिरकत कालवा करीत पळत व्हती. सारा पार चुना सांडल्यागत ढवळा-काळपट झाला होता." अशा शब्दातून दुष्काळाचा प्रभाव इतका मोठा असल्याचे दाखवून देतात. ज्याच्या कळा या असह्य अशाच होत्या. मराठवाड्यातील गावेच्या गावे भकास झाली होती. ग्रामीण भागातील

सामान्य माणसांची पाऊली शहराकडे धाव घेत होती. गावाचे गावपण हरवले होते. गावच्या श्रीमंत पाटलापासून ते सामान्य लोकापर्यंत सर्वजन भाकरीच्या तुकड्यासाठी तळमळत होते. तसेच काही पोटासाठी वाईट मार्गाकडे वळले होते. या गावाचा 'बाज्या' आपल्या संपूर्ण कुटूंबासह मुंबईला जायला निघतो, सिरिमंत पाटलाचा मुलगा 'गोपाळ' सुद्धा निघतो. एकेकाळी वैभवात लोळण घेतलेल्या व गावाचे वैभवपण जपलेल्या सिरिमंत पाटलासही दुष्काळाचे चटके सहन होत नाहीत. हे सर्व जीवन अनुभवताना प्रत्येकास होणाऱ्या कळा असह्य अशाच स्वरूपाच्या असल्याचे भेदक चित्रण, करूणामय चित्रण कथालेखक करतात.

दारिद्र्य व उपासमारीमुळे ग्रामीण समाजजीवनात पोटाच्या भुकेसाठी आपले सर्वस्व गमावण्याची वेळ येते. याचा प्रत्यय त्यांच्या कथेतून येतो. 'वासना' कथेतून चित्रित केलेली भागा म्हारीण व तिची मुलगी पुतळा याचे प्रतिनिधीत्व करतात. भुकेच्या पायी फक्त आंधळ होऊन पाहणं नशिबी आहे. यांचा अनुभव त्यांची 'पोटांधळ' ही कथा देते. या कथेतील म्हतारा, त्याची बायको व मुलगी चंपा याचे प्रतिनिधीत्व करतात. 'मुकी हालकी' या कथेतील शेषाच्या माध्यमातून भुकेची तीव्रता लक्षात आणून देतात. तसेच 'सुक्याची आगटी' या कथेतील सुक्याचे संवाद या भुकेची तीव्रता स्पष्ट करून जातात. या भुकेच्या तीव्रतेचा गैरफायदा घेणाऱ्या विकृतीवरही कथालेखक बोट ठेवतात. ग्रामीण समाज जीवनातील दुःख, दारिद्र्यावर प्रकाश टाकतात.

'बिरडं' मधून शेतकऱ्यांच्या दयनीय अवस्थेचे चित्रण केले आहे. सातत्याने निसर्गनिर्मित संकटाबरोबर मानवनिर्मित संकटात सापडल्याने अज्ञान व असहाय्यतेमुळे त्यांच्याभोवती प्रश्नांचा गुंता वाढत जातो. विदारक, विपन्न व दयनीय स्थितीला पोहचल्याची प्रखर जाणीव त्यांची कथा करून देते. ही जाणीव त्यांच्या 'होळी', 'बिरडं', 'बलामत' यासारख्या कथेतून होते. 'होळी' कथेतील गणा जाधव, 'बिरडं' मधील गणाभाऊ तर 'बलामत' मधील किसना शेतकऱ्यांच्या दयनीय स्थितीचा आलेख उजागर करतात. शेतकऱ्यांचे जिणे हे परावलंबी आहे, त्यांच्या हाती कष्ट, घाम गाळणे आहे. नानातऱ्हांनी त्यांच्या

घाललेल्या शोषणाचे खोल दुःख-भास्कर चंदनशिव चित्रित करतात. जे समस्त शेतकरी वर्गाचे दुःख आहे.

बदलते ग्रामीण सामाजिक जीवन चित्रित करताना ग्रामीण जीवनमूल्यांचा न्हास होत असल्याचे दाखवून दिले आहे. १९६० नंतर थोड्या प्रमाणात व १९७० नंतर मोठ्या प्रमाणात. ग्रामीण भागात शिक्षणाचा प्रसार झाला. त्यातून शिक्षितांची एक नवी पिढी निर्माण झाली. त्यातील बऱ्याच जणांनी नोकरी, उद्योग व्यवसायाच्या निमित्ताने शहराकडे स्थलांतर केले. पण गावाशी असलेली नाळ कायम ठेवणे त्यांना जमले नाही. आपण, आपली पत्नी, मुले एवढेच मर्यादीत त्यांचे विश्व झाले. प्रत्यक्ष जन्मदाते आई-वडिल, नातलग खोल गर्तेत ढकलले जाऊ लागले. याची नोंद त्यांच्या कथेने घेतली. ज्यामध्ये 'होरपळ' मधून स्वतःच्या मुलाने शेतात दुर नेऊन टाकल्याने अत्यंत दयनीय स्थितीस पोहोचलेला संतुनाना, 'राखण' कथेतील 'किसना', 'काळइळा' द्वारे आपल्या मुलाच्या शिक्षणासाठी खस्ता खाणाऱ्या आई-वडिलांच्या स्वप्नांचा कसा चुराडा होतो, स्वप्नावर काळरूपी इळ्याचा कसा मोठा आघात होतो याचे चित्रण केले आहे. तसेच 'चक्कर कथेतूनही बदलत्या ग्रामीण समाजजीवनाचा मोठा आशय व्यक्त केला. यशवंताची बायको, हौसा, चहावाला सोपान्या, वाण्याचा डिगा, बामणाचा गंगाधर कल्याण ही पात्रेही बदलत्या ग्रामीण जीवनाचे दर्शन घडवतात. शिकली सवरलेली मुले कशी वाईट नादी लागून लयास जातात याचे दर्शन घडवितात.

एकीकडे बदलत्या सामाजिक जीवनात आधुनिकतेमुळे नातेसंबंध तुटत चालले आहेत याचे दर्शन घडवितात तर दुसरीकडे काळ कितीही बदलला तरी मातीत रूजलेले संस्कार कधीही पुसले जात नाहीत याची प्रचिती 'उमाळा' कथेतून घडवितात. ग्रामीण संस्कृतीशी व तेथील मातीशी जी नाळ जोडली आहे ती कधीही न तुटणारी आहे हे दाखवून देणारे कथालेखन केले.

ग्रामीण जीवनानुभूतीचे प्रभावी दर्शन घडविण्यासाठी भाषेला अतिशय महत्त्वाचे स्थान असते. त्या-त्या प्रादेशिक संस्कृतीनुरूप भाषिक संस्कृतीचे लेखन

अपेक्षित असते. ज्यामुळे तेथील जीवन साकारण्यात लेखकास श्रेष्ठत्व लाभते. या दृष्टीने विचार केल्यास भास्कर चंदनशिव यांनी खास मराठवाडी वळणाची बोलीभाषा वापरून कथेबरोबर जीवनानुभवही समृद्ध, सक्षम केला. ग्रामीण कथेच्या भाषेबाबत डॉ. वासुदेव मुलाटे म्हणतात, “बोलीचा वापर हा जसा ग्रामीण लेखकांच्या लेखनातील अपरिहार्य असा भाग असतो त्याप्रमाणेच त्या त्या लेखकाच्या शैलीचे विशेषही महत्त्वाचे असतात.”^२

ग्रामीण माणसांच्या भावभावनांचे चित्रण करणारी कथा भाषेमुळे अर्थपूर्ण व गुणवत्तापूर्ण ठरते. मराठवाडी बोलीभाषेचा वापर करून मराठवाड्यातील ग्रामीण जीवनास प्राधान्य देणारी भास्कर चंदनशिवांची कथा लक्षणीय ठरली. त्यांच्या ‘बिरडं’ कथासंग्रहातून ग्रामीण बोलीचे अनेक संदर्भ प्रकट झालेले दिसतात. कृषीजीवनाशी निगडीत बोली भाषेचा वापर कथेतून केल्याचे दिसते.

उदा. : १) “गाव शिवारातल्या पाण्याच्या हिरी-बारवा आन् नद्या, तळी वाळवण घालावं तस्या वाळून, भेगाळून पडल्या व्हत्या. गुरं-ढोरं सोडून दिली व्हती. कायी पाणी-पाणी करून आचरूं-इचरूं घेत मरून गेली व्हती. दुभत्या खानवट्याच्या गाई दारात आनुन भरल्या मनानं आन् गळत्या डोळ्यानं हाळदी कुंकू लावून पुजल्या होत्या.” (कळा)^३

२) “आन् किस्नाला पायच उचलाना झाला. हातातोंडाला आल्यालं ह्यो पीक, एक एक कणीस नारळाएवढं... वाऱ्याच्या झुळकीनं सारी ताटं लवंडत व्हती.” (राखण)^४

यासारखी कृषीजीवनाशी संबंधीत वर्णने व संवाद त्यांच्या कथेचे कृषीकेंद्रित स्वरूप लक्षात आणून देतात. खास वापरलेल्या भाषेमुळे मराठवाड्यातील ग्रामीण शेतकरी माणूस सर्वांगाने साकार होतो. कृषीसंबंधीत, ग्रामजीवनाशी निगडीत भाषा वापरल्याने त्यांची कथा प्रभावी, सामर्थ्यशाली बनली.

ज्या जीवनक्षेत्रातील अनुभव असतो त्याच जीवन क्षेत्रातील भाषा वापरणे आवश्यक असते. यादृष्टीने प्रा. नरहर कुरूंदकर यांनी “ग्रामीण कथेचा सगळा जिवंतपणा तिच्या बोलीवर निगडीत असतो”^५ असा व्यक्त केलेला विचार महत्वाचा वाटतो. काव्यात्मक भाषाशैलीचा वापर केल्यामुळे कथेला जिवंतपणा लाभला आहे. कथेतून वापरलेली भाषा प्राथमिक पातळीवरची नसून त्या लोकांच्या मनामनातील आहे. त्यात म्हणी, वाक्यप्रचार, उपमा, अलंकार यांची केलेली पेरणी जीवनानुभव वाचकासमोर जिवंत उभा करण्यात यशस्वी ठरली. अशा वैशिष्ट्यपूर्ण प्रतिमांनी युक्त भाषा वापराच्या संदर्भात डॉ. नागनाथ कोत्तापल्ले म्हणतात, “नव्या जीवन जाणीवांच्या प्रकाशात ग्रामीण जीवनाचा अन्वयार्थ लावून ग्रामीण जीवनातील दुःख दारिद्र्याला परिणामकारकरित्या प्रकट करण्याचा प्रयत्न हे लेखक करीत आहेत. या संदर्भात भास्कर चंदनशिव यांचा प्रामुख्याने उल्लेख करावा लागतो. त्यांची भाषा प्रतिमांनी युक्त अशी असली तरी या प्रतिमा कथेच्या परिणामकारकतेला मारक ठरत नाहीत.”^६ खरे तर भाषा आणि शैली हे वाङ्मयाचे परस्परपुरक आणि अविभाज्य असे घटक असतात. जे कलाकृतीस परिणामकारक करतात. स्वतः कथालेखक भास्कर चंदनशिव यांनी ‘माझ्या कथा संपूर्ण ग्रामीण बोली भाषेच्या अर्थपूर्ण प्रतिमा-प्रतिकातून आलेल्या आहेत’ असे स्पष्टपणे सांगितले आहे. त्यामुळे त्यांच्या कथेला एक वैशिष्ट्यपूर्ण सामर्थ्य प्राप्त झालेले दिसते. या ‘बिरडं’ कथासंग्रहाविषयी प्रस्तावना लिहिताना फ. मु. शिंदे लिहितात, “भास्कर चंदनशिव हे समकालीन मराठी कथा साहित्यातलं बित्रीचं अग्रणी नाव आहे. मराठी वाङ्मयातील नव्या जाणीवांच्या आधुनिक प्रवाहाला प्रगल्भ आणि प्रतिष्ठित करणारं त्यांचं कथासाहित्य प्रदेशाच्या, भाषेच्या, जातीपातीच्या सीमा पार करून निखळ जिवांच्या जवळिकतेचे जलाशय जतन व्हावेत म्हणून जन्मतं. ‘बिरडं’ त्या प्राणाची आणि प्राण्याची गळ्याची आण आहे” याची सत्यता पटते. आगामी काळात भास्कर चंदनशिव यांनी स्वतंत्रपणे कथालेखन करून ग्रामीण साहित्यात विशेषतः ग्रामीण कथेत विशेष स्थान प्राप्त केले.

भाषा, समाज आणि समकालीन मराठी साहित्य

भास्कर चंदनशिव हे पुरेपूर ग्रामीण जीवनाची पार्श्वभूमी लाभलेले लेखक असून 'ग्रामीण कथा' हा त्यांच्या साहित्यनिर्मितीचा प्रमुख प्रांत आहे. मराठीतील १९७० नंतरचे प्रमुख कथाकार म्हणून त्यांची प्रभावीपणे नोंद घेतली गेली. ग्रामीण माणसासंबंधीच्या जाणीवा व आकलन यांचा सुक्ष्माविष्कार त्यांच्या ग्रामीण कथेत घडतो. आशय व अभिव्यक्तीच्या अंगाने ग्रामीण कथेला अंतर्बाह्य बदलण्यात मोलाचा हातभार लावला. स्वतः खेड्यातून आलेले असल्याने वाङ्मयनिर्मितीत स्वयंभू अस्तित्व निर्माण करण्याचा यशस्वी प्रयत्न केला. 'बिरडं' या कथासंग्रहाचा विचार करता समाजाचे विविधांगी दर्शन घडवणाऱ्या घटकांना अग्रस्थान देण्याचे सामाजिक भान, त्यासाठी लागणारी अनुरूप भाषा त्यांच्याकडे आहे. त्यामुळे त्यांचे कथालेखन प्रत्ययकारी ठरले. कलात्मकतेसाठी ग्रामीण बोलीभाषेच्या सामर्थ्याचा कसोशीने व कल्पकतेने वापर करून कथेचे चित्रणपोषण केले. कृषीसंस्कृतीचा परीघ त्यांच्याभोवती असल्याने कृषीजीवनाशी संबंधीत भाषा व त्या भाषेतून व्यक्त झालेले कृषीजीवनातील प्रसंग कथेला समृद्ध करण्यास वळ देण्यास अत्यंत प्रभावशाली ठरतात.

भास्कर चंदनशिव यांचा 'बिरडं' कथासंग्रह अनेक अर्थानी लक्षणीय ठरतो. ग्रामीण जीवनात घडणारे बदल व वास्तव टिपण्याच्या दृष्टीने कथासंग्रह महत्वपूर्ण ठरतो. मराठवाड्यातील ग्रामीण भागात वरचेवर येणारा दुष्काळ आणि माणसा गुरांचे त्यात होणारे हाल हा त्यांच्या कथालेखनातून येणारा व्यापक भाग आहे. दुष्काळाचे व त्यामुळे निर्माण झालेल्या भुकेचे, अस्वस्थतेचे चित्रण 'बिरडं' मधून येते. कधीही पूर्ण न होणारी पोटाची आग ग्रामीण जीवनाचा एक भाग आहे. तिचे दर्शन प्रभावीपणे घडवतात. समस्त शेतकऱ्यांचे दुःख प्रतिबिंबित करतात. ग्रामसंस्कृतीत बदलत्या काळानुसार मानवी जीवनास प्राप्त होत असलेले रूप ग्रामीण कथेतून मांडले. सर्वात विशेष बाब म्हणजे ग्रामीण माणसांच्या भावभावनांचे चित्रण करणारी त्यांची कथा भाषेमुळे अर्थपूर्ण व गुणवत्तापूर्ण ठरते. ग्रामीण जीवनानुभव घेणारे लेखक असल्याने ग्रामीण जीवन

३ परिसर यापासून त्यांचे नाते दुरावलं नाही. त्यामुळे लेखननिर्मितीच्या मुळाशी असलेली जीवनानुभव अभिव्यक्तीचे माध्यम असलेली मराठवाडी बोलीभाषा कलात्मक व संजीवक ठरते. म्हणूनच ग्रामीण जीवनानुभव व भाषाविष्काराचे दर्शन घडवणारा एक उत्तम नमुना म्हणून समर्थ कथालेखक म्हणून ज्येष्ठ साहित्यिक तथा कथाकार म्हणून भास्कर चंदनशिव यांचा अग्रक्रमाने आवर्जून उल्लेख करावा लागतो. त्यांची नोंद घ्यावी लागते.

संदर्भ :

१. भास्कर चंदनशिव : 'बिरडं', साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, दुसरी आवृत्ती २००७, पृष्ठ क्र. ०५.
२. अशोक देशमाने, 'चंदनशिवांची कथा : स्वरूपमीमांसा', चिन्मय प्रकाशन, औरंगाबाद, प्रथमावृत्ती २४ एप्रिल २००८, पृष्ठ क्र. ९९, १००.
३. भास्कर चंदनशिव, 'बिरडं', साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, दुसरी आवृत्ती २००७, पृष्ठ क्र. ०९.
४. तत्रैव, पृष्ठ क्र. ५८, ५९.
५. डॉ. वासुदेव मुलाटे, 'ग्रामीण कथा स्वरूप आणि विकास', साहित्यसेवा प्रकाशन, औरंगाबाद, प्रथमावृत्ती जाने १९९२, पृष्ठ क्र. २४०.
६. अशोक देशमाने, 'चंदनशिवांची कथा : स्वरूपमीमांसा', चिन्मय प्रकाशन, औरंगाबाद, प्रथमावृत्ती, २४ एप्रिल २००८, पृष्ठ क्र. ११६.
७. म. द. हातकणंगलेकर, 'मराठी कथा : रूप आणि परिसर', सुपर्ण प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती मार्च १९८६.